

ADOLESCENTSKA PROCJENA KVALITETE SAMOPOIMANJA I KVALITETE ODNOSA S RODITELJIMA S OBZIROM NA NJIHOVO ISKUSTVO PROGONSTVA I IZBJEGLIŠTVA

Kristina URBANC
Pravni fakultet, Zagreb

UDK: 159.923.2-053.6
159.922.8
159.942-053.6-058.65
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 20. 3. 2000.

U radu su izneseni rezultati istraživanja provedenoga na uzorku od 564 učenika završnih razreda zagrebačkih srednjih škola. Uzorak su činili adolescenti koji su tijekom proteklih godina imali izbjeglički ili prognanički status te adolescenti opće populacije srednjoškolaca. Istraživanjem se željelo utvrditi postoji li povezanost između kvalitete adolescentova samopoimanja i kvalitete njegovih odnosa s roditeljima te postoje li razlike glede kvalitete odnosa s roditeljima između adolescenata s prognaničkim, odnosno izbjegličkim iskustvom i adolescenata koji nisu imali takvo iskustvo. Pokazalo se da je kvalitetnija, pozitivnija adolescentova slika o sebi povezana s kvalitetnijim odnosima u obitelji te da glede odnosa u obitelji statistički značajno bolje rezultate postižu adolescenti s prognaničkim, odnosno izbjegličkim iskustvima. Autor ukazuje na značajnost prepoznavanja i očuvanja individualnih i obiteljskih zaštitnih čimbenika koji se, u skladu s dobivenim rezultatima, mogu uspješno suprotstaviti višestrukim čimbenicima rizika na razini društva.

Kristina Urbanc, Studijski centar socijalnog rada Pravnog fakulteta, Nazorova 51, 10000 Zagreb, Hrvatska.
E-mail: kristina.urbanc@zg.hinet.hr

UVOD

U vrijeme progonstva ili izbjeglištva pitanje identiteta, kojim se mlade osobe inače mnogo bave (Gibson-Cline, 1996.) i u koje ulažu mnogo energije, jedna je od vrijednosti koje mogu biti ugrožene ili potisnute. Tako, na primjer, mladi, zajedno sa svojim obiteljima, mogu tijekom vremena u progonstvu biti prisiljeni mijenjati, modificirati ili izbjegavati vjerske, nacionalne, obiteljske običaje i rituale, jer o tome možda ovisi naklonost domaćina prema njima, primanje humanitarne pomoći, odlazak u drugu zemlju, školovanje, zapošljavanje ili rješenje nekoga drugog važnog egzistencijalnog pitanja. Iskustva u radu s izbjeglim i prognanim adolescentima pokazala su da jedan dio mladih u ratom otežanim uvjetima odrastanja i sazrijevanja odabire ponašanja koja su po svojem obliku nezrelija od njihova ranijeg ponašanja, prije odlaska u progonstvo, odnosno izbjeglištvo (Pregrad, 1993., Ajduković, Janković, Horvat-Kutle, Žizak, 1995., Ajduković, 1996.). Tako oni ne žele ostvariti dobar školski uspjeh, stvoriti mrežu novih prijatelja, ostvariti vezu s osobom suprotnoga spola, već ostaju u svojoj ulozi problematičnoga člana obitelji, tražeći pažnju obitelji na neke infantilne načine.

Drugi dio adolescenata u progonstvu sazrijeva pretjerano brzo, prihvaćajući se odgovornosti koje inače vežemo uz uloge odraslih. Oni preuzimaju brigu o mlađoj braći i o drugim članovima obitelji koji, iz različitih razloga, ne funkcioniraju u svojim socijalnim ulogama, ili se čak brinu o materijalnim potrebama obitelji, privređujući za svakodnevne potrebe.

Iz tih razloga jedan dio adolescenata nije u mogućnosti eksperimentirati s različitim "slikama o sebi" (Kroger, 1996., Skoe, von der Lippe, 1998.), već preskače ovo razvojno doba ili pak ostaje u razdoblju "prisilno produženoga djetinjstva". Potrebno je napomenuti da je u situaciji progonstva ili izbjeglištva sazrijevanje adolescenta nerijetko popraćeno procesom tugovanja (svatko je izgubio nekoga ili nešto). Tugovanje se ne mora nužno odvijati samo zbog gubitka bliske osobe, već to može biti i gubitak nekih osobnih, materijalnih ili simboličkih vrijednosti. Gubitkom doma narušen je ne samo materijalni aspekt života već i identitet osobe, osjećaj pripadnosti i sigurnosti koja je u adolescenciji već ionako na kušnji zbog neprestanog preispitivanja sebe i okoline. Taj se osjećaj može pojačati gubitkom slika, obiteljskih albuma, uspomena i drugih osobnih predmeta. Tako se na već postojeću unutarnju nesigurnost u situaciji progonstva i izbjeglištva nadovezuje neizvjesnost i strah koju izaziva rat.

Specifičnost sazrijevanja adolescenata u uvjetima progonstva i izbjeglištva odražava se i u čestoj pojavi osjećaja krivnje: na primjer, krivnja da je "njima bolje nego njihovim vrš-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 3 (53),
STR. 431-449

URBANC, K.:
ADOLESCENTSKA
PROCJENA...

njacima koji su ostali u rodnom mjestu", krivnja što su preživjeli, a ostali se nisu uspjeli spasiti, ili pak krivnja zbog konfliktnih potreba za pripadnošću i pojačanom povezanošću s obitelji te osamostaljenjem i postupnom separacijom od obitelji. Dodatni nepovoljni čimbenik u sazrijevanju adolescenata u uvjetima progonstva i izbjegništva je i činjenica da su roditeljski kapaciteti i kapaciteti obitelji za pružanjem podrške članu koji je trenutačno "u krizi" znatno oslabljeni s obzirom na različite gubitke koje je obitelj pretrpjela (ljudske, materijalne, psihološke, socijalne).

Iskustvo je pokazalo da potrebe adolescenata ipak ostaju univerzalne, bez obzira na otežane uvjete života i rada. Kao i u mirnodopskim razdobljima, adolescentima je potrebna sloboda da preispituju i pri tome griješe (Heaven, 1996., Skoe, van der Lippe, 1998., Gibson-Cline, 1996.) te mogućnost da istražuju sebe, obitelj, svoju okolinu i stječu što više socijalnih iskustava, uz podršku i prihvaćanje svojega socijalnog okružja. Stoga je svrha ovoga rada prikazati kako adolescenti doživljavaju sebe, kako percipiraju svoje odnose s roditeljima te ima li razlike u njihovim procjenama s obzirom na doživljena prognanička, odnosno izbjeglička iskustva.

METODA ISTRAŽIVANJA

Ciljevi istraživanja

Ciljevi ovoga istraživanja definirani su s obzirom na sljedeće probleme:

1. Utvrditi postoji li povezanost između kvalitete samopoimanja adolescenata i kvalitete njihova odnosa s roditeljima.

2. Utvrditi postoje li razlike glede kvalitete odnosa s roditeljima između adolescenata s prognaničkim, odnosno izbjegličkim iskustvom i adolescenata koji nisu imali takvo iskustvo.

U skladu s navedenim problemima postavljene su dvije hipoteze. Prva hipoteza pretpostavlja postojanje statistički značajne povezanosti između kvalitete samopoimanja adolescenata i kvalitete njihova odnosa s roditeljima, tako da su kvalitetniji odnosi s roditeljima povezani s kvalitetnijom slikom o sebi. Druga hipoteza pretpostavlja postojanje statistički značajnih razlika glede odnosa s roditeljima između adolescenata s prognaničkim ili izbjegličkim iskustvom i adolescenata redovite srednjoškolske populacije, tako da adolescenti prognanici i izbjeglice imaju kvalitativno lošije odnose s roditeljima.

Uzorak varijabla i instrumentarij

433

U istraživanju su rabljeni sljedeći mjerni instrumenti: upitnici "Odnosi s roditeljima – moj otac" i "Odnosi s roditeljima –

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 3 (53),
STR. 431-449

URBANC, K.:
ADOLESCENTSKA
PROCJENA...

moja majka", te upitnik "Kako ja doživljam sebe". Osim toga, rabljen je i "Upitnik o socioekonomskom statusu obitelji" u kojem su ispitanici, osim objektivnih podataka o veličini i strukturi obitelji, zaposlenju članova obitelji te njihovoj stručnoj spremi i zdravstvenom stanju, procjenjivali mogućnost obiteljskoga zadovoljenja nekih materijalnih i socijalnih potreba.

U upitnicima "Odnosi s roditeljima – moj otac" i "Odnosi s roditeljima – moja majka" (Rohner, 1984.), na temelju samoprocjene, ispitanici su iskazivali vlastiti doživljaj roditeljskoga prihvaćanja ili odbijanja. Roditeljsko prihvaćanje predstavlja jedan kraj kontinuuma, a uključuje takva roditeljska ponašanja koja djetetu daju na znanje da je voljeno i prihvaćeno. Drugi kraj kontinuuma predstavlja roditeljsko odbijanje djeteta koje se manifestira u ponašanjima kojima roditelj pokazuje djetetu da ga doživljava kao teret, osuđuje, vrijeđa, zanemaruje, omalovažava. Uz svaku je tvrdnju pet mogućih odgovora koji opisuju učestalost nekoga roditeljevog ponašanja prema djetetu ("nikada", "rijetko", "povremeno", "često", "uvijek"). Izvorni upitnik sadrži 60 tvrdnja, a za potrebe ovoga istraživanja rabljena je skraćena verzija od 24 tvrdnje. Skraćeni oblik ovoga instrumenta već je rabljen u istraživanjima na području Hrvatske, i to na populaciji djece i adolescenata, prognanika i izbjeglica (Kačavenda, 1996., Teodorović, 1994.) pri čemu se pokazalo da upitnik zadovoljava metrijske standarde. Unutarnja konzistentnost upitnika, izmjerena za potrebe ovoga istraživanja, iskazana je Cronbach alfaom te iznosi 0.65, što znači da ovaj instrument možemo smatrati pouzdanim.

Instrument "Kako ja doživljam sebe" (Bašić, Žižak, Koller-Trbović i Brusić, 1992.) konstruiran je po logici semantičkoga diferencijala. Sastoji se od 20 bipolarnih pridjeva koji se odnose na doživljaj vlastitoga "ja". Skale semantičkoga diferencijala uz svaki pridjev sadrže po pet stupnjeva, a viši rezultat označava povoljniju samoprocjenu ispitanika. Pridjevi pokrivaju područja osnovnih psiholoških potreba čije kvalitetno i odgovorno zadovoljavanje predstavlja osnovni preduvjet razvoja uspješnog identiteta (Glasser, 1984., 1986.). Riječ je o potrebama za kompetentnošću, pripadnošću, zabavom i slobodom. Koeficijent pouzdanosti Cronbach alpha, izmjerena za potrebe ovoga istraživanja je 0.86, što znači da ovaj instrument možemo smatrati visoko pouzdanim.

Uzorak ispitanika

Ispitivanjem je obuhvaćeno 564 učenika završnih razreda iz 15 zagrebačkih srednjih škola, odabranih slučajnim izborom. Pri tome se nastojalo voditi računa da, radi bolje reprezentativa

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 3 (53),
STR. 431-449

URBANC, K.:
ADOLESCENTSKA
PROCJENA...

tivnosti uzorka, u odabranim školama budu zastupljeni što raznovrsniji programi: od obrtničkih, upravnih i tehničkih, do gimnazijskih. Ispitanici su podijeljeni na dva subuzorka: subuzorak učenika koji su tijekom proteklih godina imali izbjeglički ili prognanički status sastojao se od 287 ispitanika, a 277 učenika činilo je subuzorak adolescenata opće populacije srednjoškolaca na području grada Zagreba. Ispitanici su, dakle, bili učenici u dobi od 17-18 godina koji su, u najvećem broju, živjeli s roditeljima, odnosno s barem jednim članom obitelji (96 posto). Adolescenti prognaničke populacije dolazili su iz nešto brojnijih obitelji u odnosu na adolescente opće srednjoškolske populacije. Naime, više od 24 posto ispitanika prognaničke populacije dolazilo je iz obitelji s četvero i više djece, a u subuzorku adolescenata opće srednjoškolske populacije ovakve su obitelji bile zastupljene u samo 5,4 posto slučajeva.

U skladu s očekivanjima, prognaničke obitelji bile su u nepovoljnijem položaju u odnosu na zaposlenost roditelja, jer je u najvećem broju bio zaposlen samo jedan roditelj (40,1 posto), a u neprognaničkim obiteljima najčešće su bila zaposlena oba roditelja (68,6 posto). Također se pokazalo da višu stručnu spremu imaju roditelji neprognaničke populacije adolescenata. Najveća razlika ovih dvaju subuzoraka svakako je u kvaliteti rješenja stambenoga pitanja: više od 90 posto ispitanika opće populacije ima riješeno stambeno pitanje, a više od 50 posto ispitanika prognaničke populacije još uvijek boravi u privremenom smještaju ili u podstanarstvu.

Čak 24,1 posto ispitanika prognaničke populacije bilo je tijekom progonstva odvojeno od svojih obitelji, često ili stalno, a najveći je broj ispitanika ovoga subuzorka (njih 69,7 posto) mijenjao smještaj dva i više puta. Važno je napomenuti da su ispitanici u vrijeme izbijanja rata u Hrvatskoj bili u dobi od 10-12 godina, što je bila dodatna otežavajuća okolnost u situaciji kumuliranja stresogenih čimbenika.

Način prikupljanja podataka

Istraživanje je provedeno tijekom 1997. godine, a odvijalo se u zagrebačkim srednjim školama, uz pomoć školskih pedagoga ili psihologa. Nakon upućene pismene zamolbe za suradnju, zainteresirani učenici mogli su se uključiti prema načelu dobrovoljnosti. Sve opisane instrumente ispitanici su popunjavali sami, uz prethodne kratke instrukcije školskih suradnika i uz popratno pismo s mogućnošću kontaktiranja s istraživačima. Ispitanicima je bila zajamčena anonimnost, a dobiveni podaci rabljeni su samo za potrebe znanstvene verifikacije opisanih istraživačkih problema.

Način obrade podataka

Za utvrđivanje statistički značajne povezanosti između kvalitete samopoimanja i odnosa s roditeljima za obradu podataka rabljena je multivarijatna metoda kanoničke korelacijske analize. Utvrđivanje statistički značajnih razlika u prostoru ovih varijabla izvršeno je metodom diskriminativne analize. Obrada rezultata izvršena je pomoću SPSS/PC programskoga paketa.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Kvaliteta samopoimanja adolescenata i njihov odnos s ocem

☛ TABLICA 1
Značajnost kanoničkih korelacija

Postupkom kanoničke korelacijske analize utvrđene su relacije između ispitanikove procjene sebe i procjene njegovih odnosa s ocem. Pri tome su izolirana tri statistički značajna para kanoničkih faktora čija je međusobna povezanost vidljiva iz tablice 1.

Faktor	Koeficijent kanoničke korelacije	Koeficijent kanoničke determinacije	Hi-kvadrat	Stupanj slobode	p
1.	0.52	0.27	756.90	480	0.00
2.	0.45	0.21	597.47	437	0.00
3.	0.39	0.15	481.86	396	0.00

Prvi par kanoničkih faktora u prostoru ispitanikova odnosa s ocem i njegova samopoimanja prikazan je grafički na slici 1.

☛ SLIKA 1
Shematski prikaz slike o sebi i procjene odnosa s ocem u prvom paru kanoničkih faktora, uz pripadajuće vrijednosti kanoničkih faktora i koeficijenata

<u>Slika o sebi</u>	<u>Moj otac</u>
Slobodan (0.49; 0.61)	Ima razumijevanja (0.46; 0.77)
Veseo (0.72; 0.60)	Trudi se pomoći (0.39; 0.72)
Voljen (0.30; 0.51)	Govori toplo, s ljubavlju (0.17; 0.68)
Uspješan (0.15; 0.50)	Nisam mu na teret (0.24; 0.55)
Odgovoran (0.36; 0.49)	Ne smetam mu (0.16; 0.51)

Ovako strukturiran prvi kanonički par faktora upućuje na povezanost između pozitivne predodžbe o sebi (kao vedre, kompetentne, prihvaćene, voljene osobe) i pozitivne procjene odnosa s ocem (kao podržavajuće, uvažavajuće i emocionalno tople veze). Na temelju uravnoteženoga zbrinjavanja osnovnih psiholoških potreba, možemo pretpostaviti da je riječ i o uspješnom uspostavljanju i održavanju kontrole nad vlastitim životom, što je osnova uspješnoga formiranja identiteta. Dakle, postoji statistički značajna veza između slike o sebi u kojoj prevladava općeniti osjećaj zadovoljstva i podržavajućeg, razumijevajućeg, bliskog odnosa s ocem.

Drugi par kanoničkih faktora u prostoru ispitanikova odnosa s ocem i njegova samopoimanja prikazan je grafički na slici 2.

➔ SLIKA 2
Shematski prikaz slike o sebi i odnosa s ocem u drugom paru kanoničkih faktora, uz pripadajuće vrijednosti kanoničkih faktora i koeficijenata

Slika o sebi

Neodgovoran (0.54; 0.56)
Neodlučan (0.41; 0.40)
Pasivan (0.32; 0.34)
Neuspješan (0.09; 0.28)
Napet (0.48; 0.20)
Ugodan (0.39; 0.26)
Topao (0.10; 0.24)
Zabavan (0.38; 0.22)

Moj otac

Žali se na mene (0.53; 0.51)
Govori neljubazno (0.38; 0.38)
Uspoređuje me s drugima (0.29; 0.37)
Grdi me, nestrpljiv je (0.21; 0.35)
Smetam mu (0.08; 0.23)
Zaboravlja obveze (0.24; 0.22)
Zaboravlja meni važne stvari (0.16; 0.20)
Neželjen sam (0.07; 0.21)

Prostor samopoimanja u slučaju drugoga para faktora definiran je osrednjim prinosom varijabla koje daju sliku adolescenta prilično različitu od prethodne: prevladavaju osobine poput neodgovornosti, neodlučnosti, pasivnosti, neuspješnosti i neopuštenosti. Zapravo, jedine pozitivno usmjerene varijable odnose se na doživljaj sebe kao zabavne, ugodne i tople osobe. Varijable koje u najvećoj mjeri definiraju odnos s ocem odnose se na očeve pritužbe, neljubazan način obraćanja i upućivanje grubih riječi, uspoređivanje s drugima na štetu adolescenta, grdnje i nestrpljenje te na zaboravljanje onoga što treba obaviti za adolescenta i zaboravljanje njemu važnih događaja. Prisutan je adolescentov doživljaj da smeta ocu i da je neželjen. Dakle, vidljivo je da u ovako opisanu odnosu prevladava ponašanje koje upućuje na verbalnu agresiju i zanemarivanje.

Možemo zaključiti da postoji statistički značajna veza između kvalitativno lošije slike o sebi, kao neodgovorne, neodlučne i pasivne osobe i nezadovoljavajućeg odnosa s ocem koji je obilježen verbalnim očevim iskazivanjem agresivnosti i zanemarivanjem djeteta.

Treći par kanoničkih faktora u prostoru ispitanikova odnosa s ocem i njegova samopoimanja prikazan je grafički na slici 3.

➔ SLIKA 3
Shematski prikaz slike o sebi i odnosa s ocem u trećem paru kanoničkih faktora, uz pripadajuće vrijednosti kanoničkih faktora i koeficijenata

Slika o sebi

Neugodan (0.59; 0.35)
Pasivan (0.53; 0.33)
Povodljiv (0.39; 0.32)
Voljen (0.38; 0.28)
Otudjen (0.29; 0.20)
Uzimatelj (0.19; 0.20)

Moj otac

Sramoti me (0.50; 0.31)
Ne smetam mu (0.55; 0.31)
Nije ponosan na mene (0.51; 0.31)
Ne grdi me (0.49; 0.27)
Ne trudi se pomoći (0.36; 0.20)

Prostor odnosa s ocem unutar trećega para faktora definiran je ujednačenim osrednjim prinosom varijabla koje opisuju odnos bez grdnja i nestrpljenja, bez osjećaja "smetnje", ali i bez pružanja pomoći kad je dijete uplašeno, bez iskazivanja ponosa na adolescenta te uz sramoćenje pred prijateljima. S obzirom na navedene varijable, možemo ovakav odnos opisati kao prilično indiferentan, bez potkrepa, bilo pozitivnih, bilo negativnih. Međutim, varijabla o osjećaju osramoćenosti

pred prijateljima zbog očeva ponašanja, zapravo se ne uklapa u sliku indiferentnog odnosa te možemo pretpostaviti da zapravo nije riječ o očevim postupcima koji uključuju namjeru nanošenja sramote kao oblika kazne, već je možda riječ o nekom obliku socijalno nepoželjnoga ponašanja (npr. otac se pojavljuje u alkoholiziranom stanju i sramoti svojim ponašanjem obitelj). Možemo također pretpostaviti da osjećaj voljenosti, koji je ipak prisutan u adolescentovoj slici o sebi, on dobiva putem odnosa s majkom ili drugim, njemu važnim osobama. Dakle, postoji statistički značajna povezanost između slike o sebi kao pasivnoj i neugodnoj osobi i ravnodušnog, zanemarujućeg odnosa s ocem.

Općenito, na temelju statistički značajnih veza unutar ova tri para faktora, možemo reći da je adolescentova slika o sebi povezana s njegovom predodžbom kvalitete odnosa s ocem, tako da je razumijevajući, podržavajući odnos oca s adolescentom povezan s pozitivnijom slikom adolescenta o sebi kao vedroj, voljenoj i uspješnoj osobi. Nadalje, agresivan i zanemarujući odnos oca prema adolescentu povezan je sa slikom o sebi kao neodgovornoj, neodlučnoj i pasivnoj osobi, dok je ravnodušan, zanemarujući odnos oca povezan s doživljajem sebe kao neugodne, povodljive i također pasivne osobe.

Kvaliteta samopoimanja adolescenata i njihov odnos s majkom

☞ TABLICA 2
Značajnost kanoničkih korelacija

Postupkom kanoničke korelacijske analize utvrđene su relacije između ispitanikova samopoimanja i njegove procjene odnosa s majkom. Ovime su izolirana tri statistički značajna para kanoničkih faktora čija je međusobna povezanost vidljiva iz tablice 2.

Faktor	Koeficijent kanoničke korelacije	Koeficijent kanoničke determinacije	Hi-kvadrat	Stupanj slobode	p
1.	0.47	0.23	705.77	480	0.00
2.	0.41	0.17	578.27	437	0.00
3.	0.37	0.13	487.10	396	0.00

Prvi par kanoničkih faktora u prostoru ispitanikova odnosa s majkom i njegova samopoimanja prikazan je grafički na slici 4.

☞ SLIKA 4
Shematski prikaz slike o sebi i odnosa s majkom u prvom paru kanoničkih faktora, uz pripadajuće vrijednosti kanoničkih faktora i koeficijenata

Slika o sebi	Moja majka
Voljen (0.44; 0.66)	Ima razumijevanja (0.26; 0.70)
Slobodan (0.50; 0.65)	Govori toplo i s ljubavlju (0.27; 0.69)
Cijenjen (0.10; 0.44)	Odgovara na moja pitanja (0.38; 0.68)
Odgovoran (0.31; 0.43)	Ne žali se na mene (0.23; 0.62)
Veseo (0.42; 0.42)	Ponosna je na mene (0.09; 0.61)
	Trudi se pomoći (0.40; 0.54)
	Ne grdi me, nije nestrpljiva (0.07; 0.52)

Prostor odnosa majke prema adolescentu opisan unutar ovoga para kanoničkih faktora definiraju varijable koje majku

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 3 (53),
STR. 431-449

URBANC, K.:
ADOLESCENTSKA
PROCJENA...

opisuju kao osobu koja ima razumijevanja za probleme adolescenta, razgovara toplo i s ljubavlju, posvećuje vrijeme adolescentu, ne žali se na njega, trudi se pomoći kad pretpostavi da je to potrebno te ne grdi i nije nestrpljiva s adolescentom. S obzirom na ovakvu kvalitetu procjene odnosa s majkom i procjene sebe kao osobe, velika je vjerojatnost da će adolescent nadalje razvijati pozitivno obojenu sliku o sebi, uspješno ostvariti osnovne zadatke ovoga razvojnog razdoblja – separaciju i individuaciju (Erikson, 1976.; Hrnjica, 1989.) te razviti općenito ono što se naziva (Glasser, 1984.) "uspješnim identitetom". Možemo reći da je uz podržavajući, emocionalno topao i očito blizak odnos s majkom statistički značajno povezana pozitivna slika o sebi koja odražava djelotvorno zadovoljene osnovne psihološke potrebe adolescenta.

Drugi par kanoničkih faktora u prostoru ispitanikova odnosa s majkom i njegova samopoimanja prikazan je grafički na slici 5.

➔ SLIKA 5
Shematski prikaz slike o sebi i odnosa s majkom u drugom paru kanoničkih faktora, uz pripadajuće vrijednosti kanoničkih faktora i koeficijenta

<u>Slika o sebi</u>	<u>Moja majka</u>
Neugodan (0.46; 0.52)	Ne tuče me (0.48; 0.41)
Hladan (0.13; 0.50)	Ne zanima je što radim (0.31, 0.37)
Slobodan (0.45; 0.38)	Ne pomaže mi (0.44; 0.37)
Neprikladljiv (0.31; 0.37)	Ne uspoređuje me s drugima (0.55, 0.36)
Neveseo (0.37, 0.34)	Ne izbjegava me (0.37; 0.30)
Dosadan (0.31; 0.34)	Ne odgovara na moja pitanja (0.13; 0.26)
	Nisam joj na teret (0.12; 0.25)

U drugom paru kanoničkih faktora opisan je prostor samopoimanja u kojem prevladava negativan doživljaj sebe. Taj je prostor definiran osrednjim prinosom varijabla koje opisuju neugodnu, hladnu, neprikladljivu, neveselu i dosadnu osobu. Jedino pozitivno obilježje unutar ove samoprocjene je doživljaj sebe kao slobodne osobe. Prostor odnosa s majkom definiran je također osrednjim prinosom varijabla koje upućuju na majčinu indiferentnost prema adolescentu.

Nema, doduše, fizičkog kažnjavanja, uspoređivanja s drugima, izbjegavanja, ali niti pokazivanja pravog interesa za ono čime se adolescent bavi, pružanja pomoći kada je adolescent uplašen ili posvećivanja vremena adolescentu. Možemo pretpostaviti da spomenuti osjećaj slobode, u konstelaciji s ostalim varijablama, nije zapravo rezultat kvalitetno zadovoljenih potreba i vjerojatno ne rezultira olakšanjem, opuštenošću i zadovoljstvom, već je prije povezan s odsutnošću roditeljskih zahtjeva, zabrana i očekivanja u odnosu na dijete, odnosno s pretjeranom roditeljskom permisivnošću u odgoju.

Treći par kanoničkih faktora u prostoru ispitanikova odnosa s majkom i njegova samopoimanja prikazan je grafički na slici 6.

➔ SLIKA 6
Shematski prikaz slike o sebi i odnosa s majkom u trećem paru kanoničkih faktora, uz pripadajuće vrijednosti kanoničkih faktora i koeficijenata

Slika o sebi	Moja majka
Davatelj (0.48; 0.48)	Ne voli me kad sam loš (0.40; 0.31)
Odlučan (0.44, 0.43)	Ne trudi se da pomogne (0.40; 0.25)
Neovisan (0.24, 0.37)	Ne smetam joj (0.33, 0.25)
Voljen (0.47; 0.33)	Ponosna je kad sam dobar (0.46; 0.22)
Opušten (0.32; 0.39)	Dopušta mi raditi što mi je važno i čak kad joj to ne odgovara (0.25, 0.21)
Nepovodljiv (0.15; 0.29)	
Zabavan (0.33, 0.27)	

U ovako definiranom odnosu majka očito ne predstavlja izvor pomoći i podrške kada je to potrebno, ali ne postavlja niti zapreke kada dijete želi uraditi nešto što mu je važno te ne ostavlja dojam da joj dijete predstavlja smetnju. Također možemo reći da je riječ o ponešto uvjetovanoj ljubavi ("Volim te kada si dobar, a ne volim te kad si loš"), s obzirom na varijable o iskazivanju ponosa kada dijete uradi nešto dobro te o pokazivanju "nevoljenja", odnosno odbijanja i nesviđanja kada se dijete ponaša loše. Nerijetko se, doista, događa da roditelj, zbog vlastita nesnalaženja u adolescentovim problemima uskraćuje pomoć i podršku, uz pokušaje racionalizacije "da je to dobro za dijete, jer mora naučiti oslanjati se na sebe i samostalno rješavati teškoće".

Budući da se ovakva, čini se "prisilna neovisnost" (koja je spomenuta i u prostoru samoprocjene) ipak nalazi u kontekstu pozitivne predodžbe o sebi, možemo pretpostaviti da barem dio podrške i pomoći koja mu je nužna za osobni rast adolescent dobiva od preostalih važnih drugih, a ne od majke. Postoji također i mogućnost da je ovakav stav majke rezultat osjećaja trenutačnog nesnalaženja i nekompetentnosti (ali ne općenite roditeljske nekompetentnosti, već nesnalaženja u ulozi roditelja adolescentnog djeteta). U tom slučaju možemo reći da je uskraćivanje pomoći i podrške djetetu zapravo očajnički pokušaj roditelja da uspostavi kontrolu nad ponašanjem djeteta i da je vjerojatno, s obzirom na općenitu adolescentovu pozitivnu sliku o sebi, riječ o privremenom poremećaju ravnoteže moći i kontrole unutar obitelji.

S obzirom na opisane parove kanoničkih faktora, možemo reći da postoji statistički značajna povezanost između prostora adolescentova samopoimanja i prostora odnosa s majkom, tako da je podržavajući, razumijevajući, blizak, emocionalno topao odnos s majkom, koji uključuje verbalno iskazivanje prihvaćanja, povezan s adolescentovom slikom o sebi kao o voljenoj, odgovornoj, cijenjenoj osobi koja sebe doživljava slobodnom i vedrom. Nadalje, možemo zaključiti da je uz sliku o sebi kao neugodj i hladnoj osobi statistički značajno povezana lošija kvaliteta odnosa s majkom u kojem prevladava osjećaj majčine ravnodušnosti prema adolescentu.

Razlike u kvaliteti odnosa adolescenata i roditelja u prognaničkim i neprognaničkim obiteljima

● **TABLICA 3**
Test značajnosti kanoničke diskriminacije pomoću Wilksove lambde, koeficijent kanoničke korelacije, Hi-kvadrat, centroid grupe 1 (prognanici) i grupe 2 (neprognanici)

Radi utvrđivanja razlika u adolescentskim procjenama kvalitete odnosa s vlastitim roditeljima, s obzirom na njihovo iskustvo prognaništva, odnosno izbjeglištva, rezultati su podvrgnuti diskriminativnoj analizi. U tablici 3 prikazane su neke vrijednosti dobivene diskriminativne funkcije glede adolescentova odnosa s ocem. Pregledom centroida grupa vidimo da je centroid subuzorka adolescenata prognanika i izbjeglica udaljen od ishodišta za 0.31 standardnih devijacija u smjeru negativnog "pola" funkcije, dok je centroid subuzorka adolescenata opće populacije udaljen za 0.27 standardnih devijacija od ishodišta, u smjeru pozitivnog "pola" funkcije. Iz navedenoga možemo zaključiti da adolescenti subuzorka prognanika i izbjeglica povoljnije procjenjuju svoje odnose s ocem.

DF	%	r	Wilks lambda	Hi-kvadrat	Df	p	C1	C2
1	100	0.283	0.91	42.017	24	0.00	-0.31	0.27

U kojoj mjeri varijable pojedinačno pridonose definiranju diskriminativne funkcije, može se vidjeti u tablici 4 u kojoj su poredane po visini s obzirom na vrijednosti pripadajućih koeficijenata strukture. Najveći udio u definiranju diskriminativne funkcije ima varijabla o osjećaju adolescenta da smeta ocu. Sljedeće varijable koje značajno pridonose razlikovanju ovih dviju skupina odnose se na očevu verbalnu agresiju i nestrpljenje koje pokazuje u odnosu s adolescentom, neprijateljstvo, manjak interesa i razumijevanja za adolescentove probleme, sramoćenje pred prijateljima, izbjegavanje te uskraćivanje pomoći kada je to potrebno.

Rezultati analize varijance pokazali su da nešto lošije rezultate na svim varijablama koje opisuju odnos s ocem postižu adolescenti iz opće populacije. Drugim riječima, adolescenti iz izbjegličkih i prognaničkih obitelji rjeđe doživljavaju sebe kao teret i smetnju s očeve strane, u komunikaciji s ocem rjeđe doživljavaju grdnje, nestrpljivost i neugodnost, otac rjeđe zaboravlja svoje obveze u svezi s adolescentom, rjeđe ga sramoti pred prijateljima ili izbjegava pružiti potrebnu pomoć kada je adolescent uplašen. S druge strane, ovi očevi, u odnosu na očeve adolescenata opće populacije, češće pokazuju pravi interes za ono čime se adolescent bavi, razumijevanje za njegove probleme, obraćaju pozornost kada je adolescentu potrebna pomoć te češće verbalno daju adolescentu na znanje da je prihvaćen i voljen, iskazujući ponos te razgovarajući s njim toplo i s ljubavlju.

Diskriminativna varijabla	Stand. koef.	Koef. strukt.	M1	M2	SD1	SD2	F	p
Čini se da mu smetam	0.360	0.530	1.40	1.72	0.89	1.12	12.605	0.00
Grdi me i nestrpljiv je	0.219	0.450	1.88	2.18	1.07	1.19	9.116	0.00
Doživljava me kao teret	0.107	0.418	1.23	1.43	0.67	0.97	7.849	0.00
Zaboravlja što treba obaviti za mene	0.285	0.416	1.77	2.01	0.95	1.00	7.773	0.00
Govori neljubazno	0.141	0.406	1.42	1.67	0.88	1.14	7.416	0.00
Zanima ga čime se bavim	-0.347	-0.397	3.96	3.67	1.18	1.25	7.100	0.00
Razumije moje probleme	-0.355	-0.383	4.13	3.85	1.14	1.27	6.580	0.01
Sramoti me pred prijateljima	0.393	0.357	1.40	1.62	0.85	1.15	5.739	0.01
Izbjegava me	0.256	0.340	1.22	1.39	0.69	0.94	5.191	0.02
Trudi se pomoći kad sam uplašen	-0.149	-0.328	4.01	3.77	1.23	1.24	4.837	0.02
Ponosan je kad sam dobar	-0.060	-0.321	3.97	3.72	1.28	1.40	4.623	0.03
Razgovara toplo i s ljubavlju	0.154	-0.306	3.83	3.60	1.20	1.28	4.219	0.04

TABLETA 4
Standardizirani koeficijenti, koeficijenti strukture diskriminativne funkcije te rezultati analize varijance za adolescente prognanike i izbjeglice (M1, SD1) te za adolescente opće populacije srednjoškola (M2, SD2)

Upotreba diskriminativne analize pokazala se opravdanom i glede rezlika u rezultatima ovih dvaju subuzoraka adolescenata u procjeni njihovih odnosa s majkama. U tablici 5 prikazane su vrijednosti dobivene diskriminativne funkcije. Iz tablice je vidljivo da je centroid subuzorka prognanika i adolescenata udaljen od ishodišta za 0.27 standardnih devijacija u smjeru negativnoga "pola" funkcije, a centroid subuzorka adolescenata opće populacije udaljen je od ishodišta za 0.26 standardne devijacije u smjeru pozitivnoga "pola" funkcije. Možemo zaključiti da adolescenti iz prognaničkih, odnosno izbjegličkih obitelji povoljnije procjenjuju svoje odnose s majkama u odnosu na adolescente iz opće populacije (što označavaju niži rezultati).

DF	%	r	Wilks lambda	Hi-kvadrat	Df	p	C1	C2
1	100	0.258	0.93	37.780	24	0.00	-0.27	0.26

TABLETA 5
Test značajnosti kanoničke diskriminacije pomoću Wilksove lambde, koeficijent kanoničke korelacije, Hi-kvadrat, centroid grupe 1 (prognanici) i grupe 2 (neproganici)

U tablici 6 prikazani su standardizirani koeficijenti i koeficijenti strukture diskriminativne funkcije iz kojih možemo vidjeti prinos pojedinih varijabla na definiranje diskriminativne funkcije. Vidimo da se koeficijenti strukture kreću u rasponu od 0.417 do 0.315. Najveći prinos u diskriminiranju dviju promatranih skupina ispitanika ima varijabla o nanošenju sramote pred prijateljima od majke. Slijede varijable koje se odnose na prisutnost fizičkoga zlostavljanja i zanemarivanja (majčino izbjegavanje, pritužbe, adolescentov doživljaj sebe kao smetnje).

Na temelju rezultata analize varijance možemo vidjeti da na svim varijablama koje značajnije pridonose definiranju diskriminativne funkcije bolje rezultate postižu adolescenti iz subuzorka izbjeglica i prognanika. To znači da adolescenti ove skupine u svojem odnosu s majkama rjeđe doživljavaju nanošenje sramote, rjeđe su izloženi fizičkoj agresiji i strahu od

TABLICA 6
Standardizirani koeficijenti i koeficijenti strukture diskriminativne funkcije te rezultati analize varijance za adolescente proganike i izbjeglice (M1, SD1) te za adolescente opće populacije srednjoškolaca (M2, SD2)

Diskriminativna varijabla	Stand. koef.	Koef. strukt.	M1	M2	SD1	SD2	F	p
Sramoti me pred prijateljima	0.282	0.417	1.37	1.58	0.78	1.05	6.951	0.00
Udari me da se bojim povrede	0.510	0.398	1.06	1.19	0.40	0.69	6.362	0.01
Izbjegava me	0.376	0.390	1.14	1.30	0.57	0.88	6.094	0.01
Žali se na mene	0.361	0.383	1.82	2.04	0.98	1.11	5.887	0.01
Čini se da joj smetam	0.155	0.315	1.31	1.46	0.80	0.98	3.982	0.04

RASPRAVA

ozbiljnih povreda pri fizičkom kažnjavanju te rjeđe iskuse majčine postupke, odnosno propuste koji upućuju na zanemarivanje. Možemo reći da su razlike između prosječnih vrijednosti rezultata koje postižu dvije skupine ispitanika na diskriminacijskoj funkciji statistički značajne, uz razinu rizika manju od 1 posto. Drugim riječima, možemo zaključiti da adolescenti iz opće populacije zagrebačkih srednjoškolaca, prema vlastitoj procjeni, u odnosu s majkom češće doživljavaju postupke koje bismo mogli svrstati u zanemarivanje (izbjegavanje), emocionalno zlostavljanje (nanošenje sramote, smetnja roditelju, pritužbe) te fizičko zlostavljanje (udarci koji izazivaju strah od ozbiljnih povreda) u usporedbi sa svojim vršnjacima iz izbjegličkih i progananičkih obitelji.

U okviru prvoga definiranog problema ovoga istraživanja pretpostavili smo postojanje statistički značajne povezanosti između kvalitete samopoimanja i adolescentova odnosa s roditeljima, tako da kvalitetniji odnosi s roditeljima značajno pridonose razvoju bolje slike o sebi. Kanoničkom korelacijskom analizom izolirana su tri para kanoničkih faktora koja opisuju tri različita "tipa" odnosa adolescenta s ocem. Prvi par faktora upućuje na povezanost između pozitivne, zadovoljavajuće adolescentove slike o sebi i podržavajućeg, bliskog, razumijevajućeg odnosa s ocem. Drugi par faktora opisuje vezu između adolescentove nezadovoljavajuće, pretežno negativno usmjerene slike o sebi i nezadovoljavajućeg odnosa s ocem koji uključuje verbalnu agresiju i zanemarivanje adolescenta. Treći par opisuje vezu između negativno usmjerene slike o sebi kao pasivnoj, općenito neugodnoj osobi i ravnodušnog, zanemarujućeg i zapravo nedosljednog odnosa s ocem. Ovi rezultati u skladu su s rezultatima nekih drugih istraživanja u kojima je zanemarujući roditeljski stav, bez pozitivne potkrepe, ali i bez zahtjeva, uspostavljenih pravila i granica u odnosu na adolescenta, bio povezan s niskom razinom adolescentova samopoštovanja na kojoj je prevladavao osjećaj bespomoćnosti i pasivnosti (Čiček, 1995.). Ovakva roditeljska nekompetentnost može utjecati na razvoj nekih tipičnih načina reagi-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 3 (53),
STR. 431-449

URBANC, K.:
ADOLESCENTSKA
PROCJENA...

ranja kao što je naučena bespomoćnost, odnosno pasivnost (Ajduković, 1990.), što je osnovno obilježje slike o sebi u prostoru trećega para kanoničkih faktora.

Glede odnosa s majkom izolirana su također tri para kanoničkih faktora, pri čemu prvi par faktora opisuje povezanost između podržavajućeg, emocionalno bliskog, toplog odnosa s majkom i pozitivne slike o sebi, a drugi par upućuje na povezanost između zanemarujućeg odnosa majke i negativno usmjerenog adolescentovog samopoimanja, što u potpunosti odgovara prvom i drugom paru kanoničkih faktora u prostoru odnosa s ocem. Treći izolirani par faktora opisuje povezanost između pozitivno definirane slike o sebi i uvjetovanog prihvaćanja od majke, pri čemu smo pretpostavili da adolescent potrebnu podršku i pomoć dobiva od nekih drugih, njemu važnih osoba iz okružja. Dakle, s obzirom na prethodno opisane statistički značajne korelacije između bliskih, podržavajućih, zadovoljavajućih odnosa s roditeljima i pozitivno usmjerene slike o sebi, možemo prihvatiti prvu pretpostavku.

U okviru drugoga definiranog problema pretpostavili smo postojanje statistički značajnih razlika glede kvalitete odnosa s roditeljima između adolescenata s prognaničkim i izbjegličkim iskustvom te adolescenata iz redovne populacije srednjoškolaca, tako da prognani i izbjegli adolescenti imaju kvalitativno lošije odnose s roditeljima od adolescenata iz redovite populacije srednjoškolaca. Rezultati diskriminativne analize pokazali su da postoje statistički značajne razlike između kvalitete odnosa adolescenata redovite populacije i njihovih roditelja te adolescenata prognaničke i izbjegličke populacije i njihovih roditelja. Glede odnosa s očevima, rezultati analize varijance pokazali su da adolescenti prognanici i izbjeglice, prema vlastitoj procjeni, doživljavaju, u odnosu na adolescente opće populacije, od svojih očeva više prihvaćanja, podrške, razumijevanja, pomoći i brige.

U odnosu s majkama, adolescenti iz redovite populacije srednjoškolaca češće doživljavaju emocionalne povrede u obliku pritužaba i nanošenja sramote u društvu prijatelja, češće su izloženi fizičkoj agresiji i strahu od ozbiljnijih povreda tijekom tjelesnog kažnjavanja te doživljavaju više zanemarivanja. U ovom slučaju bolja kvaliteta odnosa s majkom definirana je odsutnošću, odnosno manjom čestoćom izloženosti različitim oblicima odbijajućega roditeljskog ponašanja. Možemo, dakle, reći da su odnosi u obiteljima adolescenata prognaničke populacije obilježeni sa statistički značajno više prihvaćanja od očeva te sa statistički značajno manje odbacivanja od majki. Zanimljivo je da nema statistički značajnih razlika glede varijabla koje se odnose na percepciju prihvaćajućeg, podržavajućeg, pomažućeg, emocionalno toplog i bliskog od-

nosa s majkom. Na temelju prikazanih rezultata ne možemo, dakle, prihvatiti drugu pretpostavku.

Analizirajući ove zaključke, možemo reći da je, na prvi pogled, riječ o "gotovo idealnim rezultatima" u smislu postizanja i očuvanja pozitivne slike o sebi te povoljne procjene odnosa s roditeljima, s obzirom na nepovoljne uvjete odrastanja i sazrijevanja tijekom ratnog i poratnog razdoblja. Zajedno sa svojim obiteljima, oni predstavljaju selekcioniranu skupinu "najotpornijih" koji su u fizičkom, psihičkom, emocionalnom i socijalnom smislu prevladali nepovoljne uvjete života i suprotstavili im se razvijajući različite zaštitne faktore (Bandura, 1977., Patterson, Reid, Dishion, 1992., Fraser, 1997.) koje ovdje možemo prepoznati u obliku zadovoljavajućih obiteljskih odnosa i pozitivne slike o sebi.

Međutim, ne smijemo smetnuti s uma da su podaci za ovo istraživanje prikupljeni nakon više od šest godina od izbijanja rata u Hrvatskoj te da je ovdje riječ o adolescentima s prognaničkim i izbjegličkim iskustvom koji su se relativno dobro uklopili u svoje sadašnje socijalno okružje i završavaju srednjoškolsku izobrazbu. Možemo pretpostaviti da bi rezultati bili "nepovoljniji" da su u uzorak mogli biti uključeni i adolescenti koji iz različitih razloga nisu pohađali srednju školu, ili pak adolescenti iz nekih drugih područja Hrvatske koja su intenzivnije i dugoročnije bila izložena ratnim razaranja. Stoga dobivene rezultate treba promatrati imajući u vidu ova metodološka ograničenja.

PRAKTIČNO ZNAČENJE DOBIVENIH REZULTATA U SVJETLU RIZIČNIH I ZAŠTITNIH FAKTORA PROCESA ODRASTANJA

Dakle, pozitivan odnos s barem jednim roditeljem ili osobom koja obavlja roditeljsku funkciju ima zaštitnu ulogu u situaciji povećanog rizika (Garmezy, 1985., prema Fraser, 1997.), a to je kumulativno djelovanje "postprognaničkih" stresova u poslijeratnom razdoblju. Generički zaštitni faktori u stresnom okružju uključuju i ekonomsku sigurnost, pristup odgovarajućim zdravstvenim i izobrazbenim službama te mogućnosti zapošljavanja. Međutim, možemo sa sigurnošću reći da je djelovanje ovih faktora u najboljem slučaju ograničeno, budući da su poslijeratni uvjeti obilježeni padom kvalitete života, nemogućnostima zapošljavanja, stambenim problemima i ekonomskom nesigurnošću, općenito za cjelokupnu populaciju, a pogotovo za onaj dio stanovništva koji je pretrpio velike gubitke, kao što su prognanici i izbjeglice. Čini se, dakle, da je zadovoljavajući, podržavajući i pomažući odnos roditelja i djeteta u prognaničkim i izbjegličkim obiteljima povezan s postojanjem nekih drugih zaštitnih faktora na razini obiteljskog okružja (a ne s ekonomskom sigurnošću).

Prema mišljenju nekih drugih autora, faktori koji imaju zaštitnu funkciju u smislu preveniranja nekompetentnog roditeljevanja, zanemarivanja i zlostavljanja odnose se na socijalnu kompetentnost, samopoštovanje i samoeфикаsnost (Kinard, 1995., Rutter, 1987., prema Fraser, 1997.), podršku i pomoć pri djetetovu rođenju, prisutnost socijalne mreže prijatelja i rodbine (Alter-Reid, Gibbs, Lachenmeyr, Sigal i Massoth, 1986., Quinton i Rutter, 1988., prema Fraser, 1997.) te emocionalno zadovoljavajući odnos s drugima koji je povezan sa zadovoljstvom u roditeljskoj ulozi, a koji unapređuje otpornost u suočavanju sa stresom (Cicchetti, 1989., Quinton i Rutter, 1988., prema Wolfe, 1991.).

Kako se u okviru kliničke prakse pružanja psihosocijalne pomoći stradalnicima rata postupno napuštaju pretpostavke o linearnom odnosu između stresa, odnosno traume i jedino negativnih učinaka koje ti događaji imaju na pojedinca, profesionalni pomagači tragaju za čimbenicima koji omogućuju razvoj pozitivnih iskustava i obrazaca ponašanja u traumatskim okolnostima (Krizmanić, 1991., Krizmanić, Kolesarić, 1996.).

Rezultati višegodišnje prakse pružanja pomoći stradalnicima rata u nas potvrdili su da stvaranje i poticanje zdravih odnosa kao preventivnog "sredstva" omogućuje prevladavanje stresnih i traumatskih događaja u smislu izostanka patogenih posljedica koje takva iskustva mogu imati na dijete i obitelj (Dyregrov, Kuterovac, Barath, 1996., Kuterovac, Dyregrov, Stuvland, 1994., Krizmanić, Kolesarić, 1996., Duraković, 1998.). Upravo "zdravi" obiteljski odnosi mogu predstavljati onaj zaštitni čimbenik koji će spriječiti "bolest" (Vanistendale, 1996.) ili barem pospješiti oporavak i omogućiti obitelji i pojedincu da očuvaju svoj integritet unatoč kriznoj situaciji u obitelji, u društvu, ili pak neadekvatnosti ili nedostupnosti izvora profesionalne pomoći. To su potvrdili i rezultati ovoga istraživanja te se još jednom pokazalo da su, i za mlađu djecu i za adolescente, najvažniji izvor podrške roditelji, budući da je emocionalna veza s roditeljem i dalje najduža veza u životu adolescenata.

LITERATURA

Ajduković, M. (1990.). Stil odgoja u obitelji kao faktor delinkventnog ponašanja djece. *Primijenjena psihologija*, 11 (90), 47-54.

Ajduković, M., Janković, J., Horvat-Kutle, S., Žižak, A. (1995.). *Prevenција poremećaja u ponašanju kod djece stradalnika rata*. Zagreb: Ministarstvo rada i socijalne skrbi RH, UNICEF i Društvo za psihološku pomoć.

Ajduković, M. (1996.). Proces povratka kao psihološki izazov. U: Pregrad, J. (ur.) *Stres, trauma, oporavak*. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.

Bandura, A. (1977.). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, (84): 191-215.

Bašić, J., Žižak, A., Koller-Trbović, N., Brusić, A. (1992.). Procjena identiteta djece i omladine s poremećajima u ponašanju u toku institucionalnog tretmana. *Defektologija*, 28 (1-2): 137-147.

Čiček, K. (1995.). *Samopoštovanje u adolescenata u relaciji s obiteljskim odnosima i roditeljskim stavovima*. Magistarski rad, Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu.

Dyregrov, A., Kuterovac, G., Barath, A. (1996.). Factor analysis of the impact of event scale with children in war. *Scandinavian Journal of Psychology*, (37) 339-350.

Duraković, E. (1998.). *Determinante posttraumatske prilagodbe kod adolescenata*. Magistarski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Erikson, E. (1976.). *Omladina, kriza, identifikacija*. Titograd: Pobjeda.

Fraser, M. W. (1997.). *Risk and resilience in childhood: An ecological perspective*. Washington: National association of social workers.

Gibson-Cline, J. (1996.). *Adolescence: From crises to coping*. Oxford: Butterworth-Heinemann Ltd.

Glasser, W. (1984.). *Control theory*. New York: Harper and Row.

Glasser, W. (1986.). *Control theory in the classroom*. Perennial Library, New York: Harper and Row.

Heaven, P. C. L. (1996.). *Adolescent Health, The role of individual differences*. London: Routledge.

Hrnjica, S. (1989.). Anksiozne, depresivne i agresivne tendencije u adolescentskom periodu razvoja. *Psihološka istraživanja*, (4): 247-293.

Krizmanić, M. (1991.). Stres u progonstvu. U: Krizmanić, M. (ur.) *Psihološka pomoć u ratu*. Katedra za psihologiju Više medicinske škole Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Krizmanić, M., Kolesarić, V. (1996.). A salutogenic model of psychosocial help. *Journal of croatian psychology*, 3 (1-2): 69-76.

Kroger, J. (1996.). *Identity in adolescence: The balance between self and other*. London: Routledge.

Kuterovac, G., Dyregrov, A., Stuvland, R. (1994.). Children in war: A silent majority under stress. *British journal of medical psychology*, (67): 363-375.

Patterson, G., Reid, J., Dishion, T. (1992.). *Antisocial boys: A social interactional approach*. Vol 4, Eugene, Oregon: Castalia Publishing Company.

Pregrad, J. (1993.). Prihvatanje i podrška prognanicima u srednjoj školi. U: Ajduković, D. (ur.) *Psihološke dimenzije progonstva*. Zagreb: Alinea.

Rohner, R. P. (1984.). *Handbook for the study of parental acceptance and rejection*. Center for the study of parental acceptance and rejection, University of Connecticut.

Skoe, E., von der Lippe, A. (1998.). *Personality development in adolescence*. London: Routledge.

Urbanc, K. (1999.). *Samopoimanje, odnosi s roditeljima i predodžba budućnosti adolescenata s prognaničkim i izbjegličkim iskustvima*. Disertacija: Rehabilitacijsko edukacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Vanistendale, S. (1996.). *Growth in the muddle of life, Resilience: Building on people's strengths*. Geneva: Catholic Child Bureau.

Wolfe, D. A. (1991.). *Preventing physical and emotional abuse of children*. London: The Guilford Press.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 3 (53),
STR. 431-449

URBANC, K.:
ADOLESCENTSKA
PROCJENA...

Adolescents' Assessment of Self-Perception and Quality of Relationships with Parents Regarding Their Experience as Displaced Persons or Refugees

Kristina URBANC
Faculty of Law, Zagreb

This paper presents research on quality of adolescents-parents relationships, concerning their experiences of being displaced or refugee during the war period. The sample comprised 564 high school students in the area of Zagreb and was divided into two subgroups: students with refugee experience and students without that experience. The intention was to determine the correlation between the quality of adolescent's self-perception and the quality of relationship with his/her parents and to find out the differences between subgroups concerning quality of relationship with their parents. The results have shown that a higher quality of self-perception is correlated to a higher quality of relationship with parents. It has been also found that adolescents with refugee experiences perceived their relationships with their parents as more supportive, closer and more helpful than adolescents without refugee experience. According to obtained research results the author stresses the importance of defining and preserving protective factors on the individual and family level versus risk factors (such as war) on the community or society level.

Das Selbstbild und das Verhältnis zu den Eltern in der Bewertung von Adoleszenten, die als Vertriebene und Flüchtlinge gelebt haben

Kristina URBANC
Juristische Fakultät, Zagreb

Die vorliegende Arbeit bringt die Ergebnisse einer Untersuchung, die unter 564 Schülern der Abschlussklassen verschiedener Zagreber Mittelschulen* durchgeführt wurde. Zu den befragten Personen gehörten Adoleszenten, die im Laufe der vergangenen Jahre als Vertriebene oder Flüchtlinge gelebt hatten, sowie Adoleszenten, die keinerlei Erfahrungen dieser Art kannten. Mit dieser Untersuchung wollte man erstens feststellen, ob es zwischen dem Selbstbild und dem Verhältnis zu den Eltern einen Zusammenhang gebe, und zweitens, ob sich diesbezüglich

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 3 (53),
STR. 431-449

URBANC, K.:
ADOLESCENTSKA
PROCJENA...

die Schüler, die die Auswirkungen des Krieges (1991–95) hautnah miterlebt hatten, von ihren vom Kriegsgeschehen verschont gebliebenen Kollegen unterscheiden. Es erwies sich, dass die Schüler eine desto positivere Auffassung von sich selbst haben, je besser das Verhältnis innerhalb der Familie ist. Außerdem herrschen, laut Aussagen der Befragten, in Familien, die die Erfahrung der Vertreibung oder der Flucht gemacht haben, bessere zwischenmenschliche Beziehungen als in den vom Krieg verschont gebliebenen Familien. Die Verfasserin unterstreicht, wie wichtig die Erkennung und Bewahrung von Faktoren sei, die zum Schutz sowohl der individuellen als auch der familiären Integrität dienen. Mittels deren sei man sehr wohl in der Lage, mannigfache, von der Gesellschaft ausgehende Risikofaktoren erfolgreich abzuwehren.

- * Das Kroatische Schulsystem sieht nach der abgeschlossenen Grundschule (1.– 8. Klasse) den Besuch einer sog. Mittelschule oder eines Gymnasiums vor (1.– 4. "Mittelschul-" bzw. "Gymnasialklasse").